

Řecké dějiny 19.-20. století

přednáška 12

Návrat stredú 1963-1965

Georgios Papandreou (1888-1968), v politike od 1923

- od roku 1961 stál na čele novej strany – *Enosis kentrou* (zväz stredú), ktorá zjednotila dovtedy roztrieštené centristické strany a vytiahla do boja proti vládnúcej pravici (ERE) K. Karamanlisa ako aj proti ľavici (EDA)

- ERE postupne strácala pozície, lebo už spoločnosť nechcela autoritársky pravicový režim, ktorý všade videl komunistický puč

>>>>

navyše vo svete začalo uvoľňovanie Studenej vojny, najmä po Kubánskej raketovej kríze na jeseň 1962

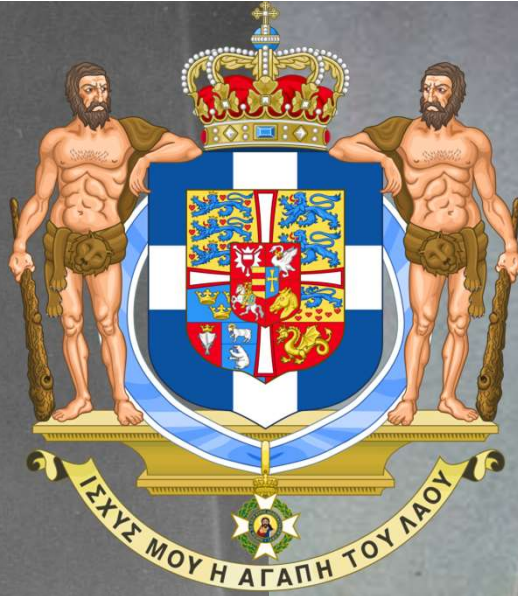
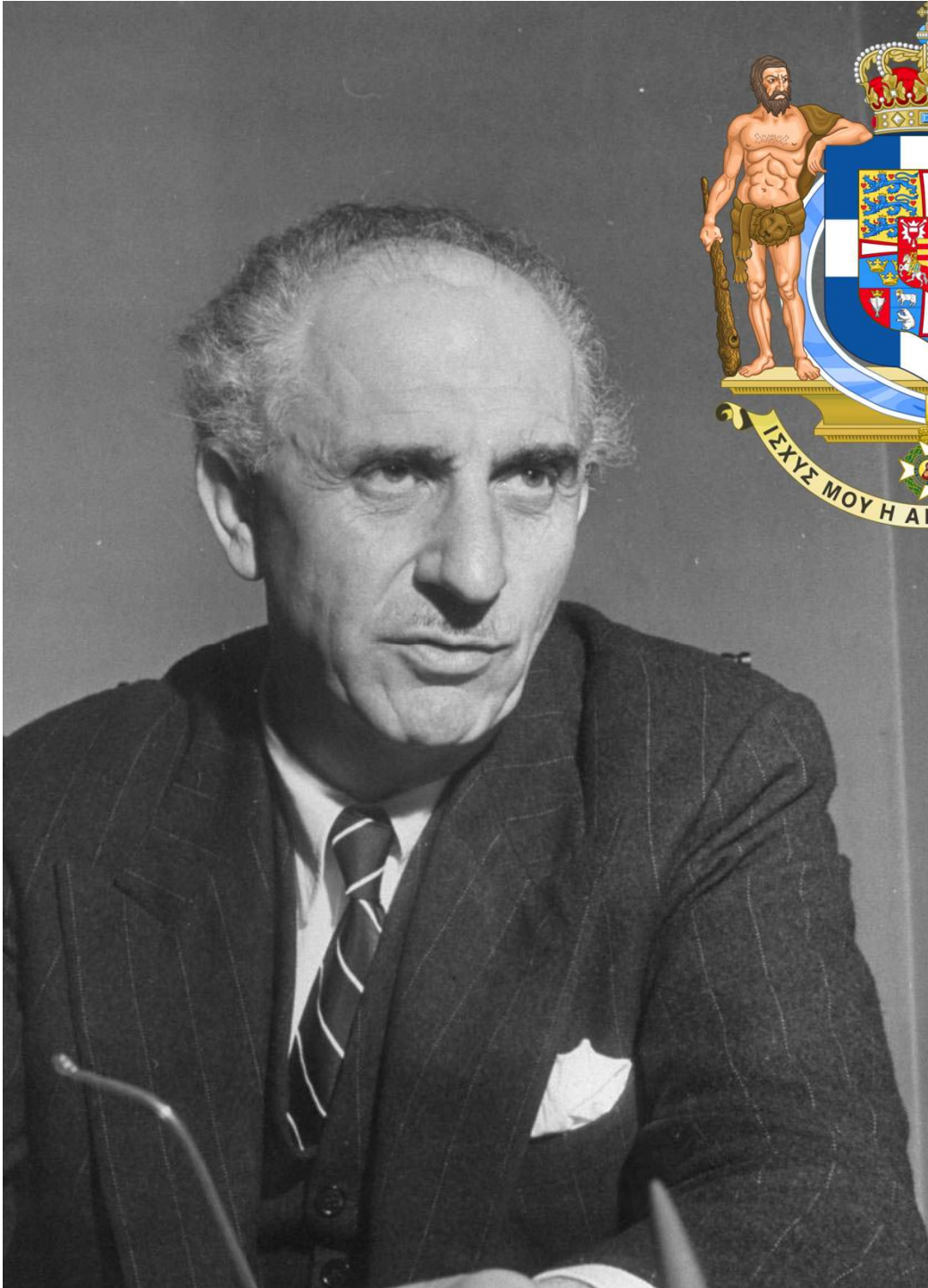
J. F. Kennedy začal uprednostňovať liberálnejšie režimy u svojich spojencov, a to ovplyvnilo aj Grécko

K. Karamanlis tak strácal podporu, dôveru stratil, keď extrémne pravicové elementy *paraštátu* zavraždili ľavicového politika G. Lambrakisa v máji 1963 v Solúne.

K. Karamanlis podal demisiu 18. 5. a odišiel do dobrovoľného exilu v Paríži (nástupca P. Kanellopoulos)

- voľby 1963

- voľby 1964 – EK vyhrala a získala 52,7 % hlasov, G. Papandreou ako vodca liberálov premiér (S. Venizelos zomrel vo februári 1964), v marci zomrel kráľ Pavol

6. 3. 1964 – 1. 6. 1973

- snaha o umiernenú politiku, aby proti sebe nepopudil pravicu
>>>> obmedzenie právomocí TEA a bezpečnostných zložiek štátneho aparátu (obmedzenie *paraštátu*)

uvoľnenie cenzúry

prepustenie väčšej časti väzňov z Občianskej vojny

zmiernenie dohľadu nad odbormi

ALE – *paraštát* ostal na mieste, politickí väzni ďalej sedeli vo väzniciach a KKE bola stále zakázaná

- viac obrat k odstráneniu najväčších majetkových rozdielov (zmluvy v prospech robotníkov s nadnárodnými spoločnosťami)

- zvýšenie sociálnej a zdravotníckej starostlivosti

- podpora roľníkov (dotácie)

- podpora kultúry a školstva (reformy povinnej školskej dochádzky zo 6 na 9 rokov, zavedenie *dimotiki* do všetkých stupňov, zakladanie nových vysokých škôl – Patras, Joannina, modernizácia učebných osnov, technické a prírodovedné smery, zrušenie poplatkov za školné a skúšky, udeľovanie štipendií)

- navýšenie plátov zamestnancov v štátnom sektore (aj keď nie všetkým rovnako)

- obmedzenie rozpočtu na armádu o 10%

- pokračoval rýchly ekonomický rast z predošlého obdobia (1964 HDP o 9%, 1965 o 7%), ale narastala aj pasivita obchodnej bilancie (dovoz oproti vývozu).

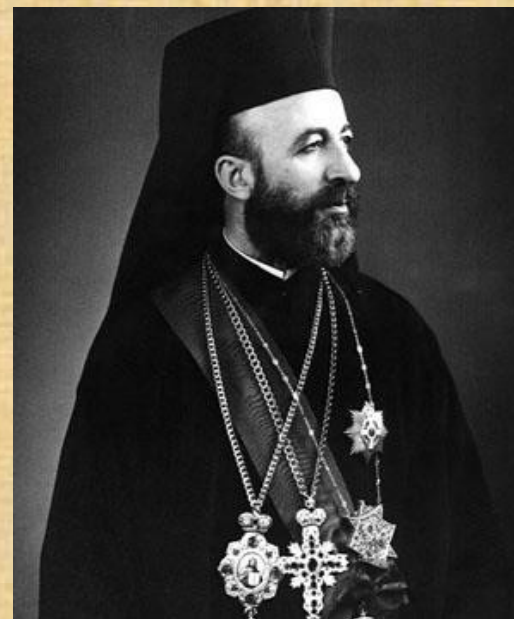
- hospodársku koordináciu mal na starosti syn Andreas Papandreou, kt. študoval na univerzite v Berkeley (od otca bol vo svojich názoroch viac vľavo)

Gréci sa mali lepšie, výrazný prienik západnej kultúry, hudby, obliekania, atď.

- zlepšenie vzťahov s okolitými štátmi 1964 dohoda s Bulharskom, B. sa vzdalo nárokov na grécke územie a prisľúbilo vyplatiť reparácie 7 miliónov dolárov za druhú sv. vojnu, 1966 vzťahy s Rumunskom

>>>>

opätovne najväčšie komplikácie spôsobila pokračujúca CYPERSKÁ OTÁZKA

1963 – Makarios sa pokúsil presadiť 13 doplnkov k ústave, ktoré by odbúrali nadštandardné výsady tureckej menšiny (30.11.)

- znovu boje na ostrove, do ktorých sa miešalo aj Grécko aj Turecko posielaním zásob a vojakov

1964 leto – vznik neutrálnej „zelenej zóny“ v Nikózii, stráženej silami OSN (UNFICYP) pôvodne dočasné riešenie, ale sú tam dodnes

ACHESONOV PLÁN – Cyprus mal pripadnúť Grécku, v rámci neho autonómne turecké oblasti, Grécko malo Turecko odškodniť predaním ostrova Kastelorizo, Turecko malo mať na Cypre vojenskú základňu – tzv. *dvojitá enosis*, de facto likvidácia nezávislej Cyperskej republiky

Papandreou v tajných rozhovoroch nemal výhrady, ale s ohľadom na domácu verejnú mienku, ktorá chcela plnú *enosis* tento návrh otvorene odmietol, Turecko takisto

>>>> zhoršenie vzťahov v rámci NATO (vzťahy USA voči Grécku ochladli)

>>>> zhoršenie vzťahov aj s cyperskými Grékmi a Makariom, ktorý chcel posilniť pozície gréckeho živilu na ostrove, ale už nebol takým silným zastáncom *enosis* ako predtým, radšej chcel nezávislý grécky Cyprus nepatriaci ani k NATO, ani k mocenskej sfére ZSSR, skôr ako súčasť hnutia neangažovaných štátov (India, atď...)

Reakcia pravice – kríza 1965-1967

- medzitým zložky *paraštátu* a krajnej pravice nadobudli dojem, že vláda stredú nie je dostatočnou garanciou proti návratu komunistov a obrany národných záujmov v rámci cyperskej otázky (KYP - *Kentriki ypiresia pliroforion*), obnovujú sa tajné pravicové organizácie v armáde a vznikajú nové (EENA – *ethniki enosi neon axiomatikon*)

- do toho sa začal vkladať aj mladý kráľ Konštantín II. (1964-24 rokov), ktorý chcel posilniť svoj vplyv na armádu a na politické dianie, a nepáčila sa mu jednofarebná vláda liberálov, kt. zastávali stanovisko „*panuj, ale nevládni*“

>>>> snaha o diskreditáciu vlády stredú

- tlak na politikov stredú, ktorí úplne nesúhlasili s Papandreovou politikou aby sa strana zase rozpadla (1965 vznikla frakcia tzv. odpadlíkov, Stefanos Stefanopoulos, Konstantinos Mitsotakis, atď.)

- diskreditácia A. Papandrea a obvinenie, že bol vodcom tajnej organizácie ľavicovo orientovaných dôstojníkov ASPIDA (*štít*), kt. vraj pripravovala protištátny puč v štýle G. Násira

vstúpil do toho Konštantín II. a donútil Papandrea v júli 1965 odstúpiť

od 1965 teda vládla koalícia ERE (P. Kanellopoulos) a odpadlíkov (S. Stefanopoulos), G. Papandreou viedol kampaň proti nim, a proti kráľovi a dokonca na jeho podporu vystúpila aj EDA (čo nechcel), v rámci EK sa aktivizovalo najviac ľavé krídlo vedené jeho synom, otvorené protikráľovské postoje

december 1966 - G. Papandreou sa dohodol s pravickou (P. Kanellopoulos), že prestane s napadaním kráľovskej moci ak prebehnú v krajine nové voľby (od decembra 1966 do marca 1967 úradnícka vláda)

>>>> tie boli vyhlásené na 28. 5. 1967, zatiaľ krajinu od 3. 4. viedol P. Kanellopoulos prieskumy naznačovali opätovný návrat stredú v koalícii s EDA a tým pádom demokratických aj ľavicových síl (hlavne sa obávali A. Papandrea ako možného nástupcu svojho otca)

>>>> 21. 4. 1967 VOJENSKÝ PUČ – NÁSTUP CHUNTY

Chunta 1967-1974

Pôvod chunty:

- nižší dôstojníci armády, ktorí urobili kariéru hlavne vďaka Občianskej vojne, veľmi blízki ideológii NATO, zástancovia tesného spojenectva s USA a pripravení potlačiť komunistický puč, nacionalisti, extrémne pravicoví v názoroch, tesná spolupráca s CIA a vojenskými rozvedkami NATO (prevažne armáda)

> tzv. „malá chunta“, alebo „plukovníci“, pôvodne 12 členov

> tiež jestvovala tzv. „veľká chunta“, alebo „generáli“, tradične zviazaná s monarchiou a verná Konštantínovi II. (prevažne vysoké špičky armády, letectva a námorníctva)

obidve skupiny s obavami sledovali možnosť návratu stredu a ľavice k moci, obidve mali kontakty na vyslanectvo USA v Aténach (vyslanec William P. Talbot), ale odmietali americkú politiku tzv. *détente*

Konštantín II. vraj sondaľoval postoj USA k mimoparlamentnému riešeniu politickej situácie – Talbot vraj povedal, že USA sa nebudú dopredu voči takému riešeniu stavať odmietavo a budú reagovať podľa daných okolností

>>>> to otvorilo cestu k vojenskému puču, ale „veľká chunta“ s kráľom chceli počkať najprv na výsledky volieb a až potom jednať

plukovníci (triumvirát brig. gen. Stylianos Pattakos, plk. Georgios Papadopoulos -pôvodne veliteľ KYP, plk. Nikolaos Markezis) sa rozhodli jednať v noci z 20. na 21. apríla 1967

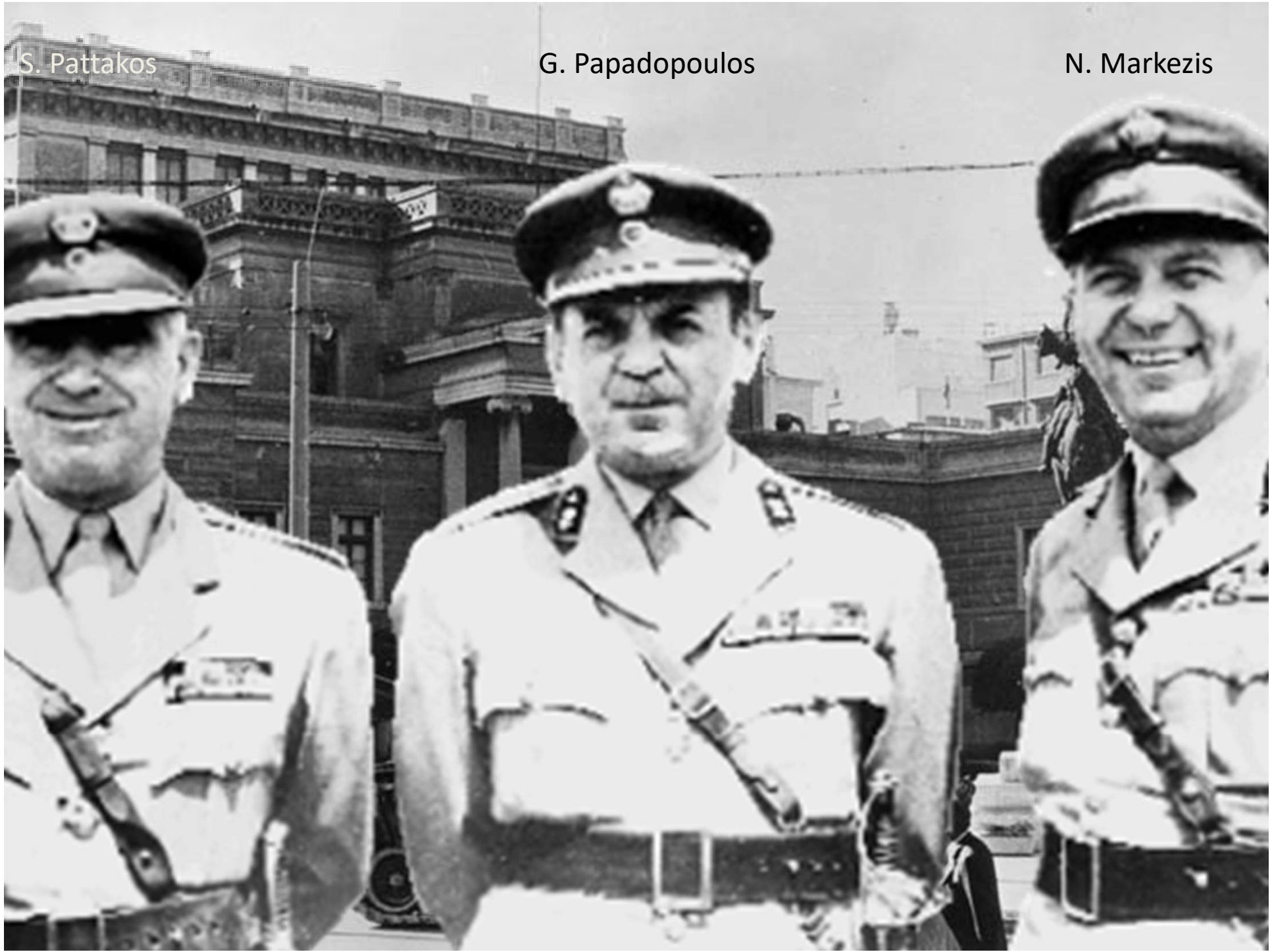
---> Pattakos bol veliteľ KETH (*kentro ekpaideuseos tethorakismenon*) v Atenach, takže mohol ľahko za pomoci plánu na potlačenie ľavicového prevratu (PROMETHEUS) uskutočniť prevrat

Konštantína II. a vysokú generalitu to zaskočilo a museli prijať *fait accompli*

S. Pattakos

G. Papadopoulos

N. Markezis

- plukovníci pomocou kráľovského dekrétu vyhlásili výnimočný stav
nik sa im nepostavil na odpor, a aj Konštantín II. sa s nimi nakoniec zmieril, čo mu neskôr Gréci nezabudli, aj dodatočne podpísal onen dekrét

premiérom sa stal kráľov dôverník Konstantinos Kollias

ALE > skutočnú moc mal triumvirát Pattakos – Markezis – Papadopoulos za podpory ostatných dôstojníkov v tzv. „revolučnom výbore“

okamžite

- zrušené demokratické slobody

- pozastavená platnosť ústavy

- zrušené politické strany

- zavedená prísna cenzúra

- vytvorené zvláštne súdne tribunály (na potlačenie reálnej či domnelej opozície)

- všetci vedúci politici vrátane premiéra P. Kanellopoula boli zatknutí, aj obaja Papandreovci

(A. Papandreou im takmer ušiel, ale vojaci chytili vtedy 14-ročného G. Papandrea ml. a hrozili, že ho zastrelia), zatknutia uskutočnila ESA (*elliniki stratiotiki astynomia* – grécka vojenská polícia), KYP znovu všemocná

- zatknuté aj ďalšie tisícky Grékov (čistky v štátnej správe, úradoch, univerzitách, atď.) a poslaní do izolácie na ostrovy v Egejskom mori

puč bol označený oficiálne ako „*revolúcia 21. apríla 1967*“, cieľom bolo ochrániť Grécko pred komunizmom, pred neefektívnym parlamentarizmom a obroda národa v duchu „grécko-kresťanskej civilizácie“ (aj proti dekadentným vplyvom zo Západu ako minisukne u žien a dlhé vlasy u mužov a rocková hudba)

plukovníci sľubovali, že keď sa toto podarí, znovu povolia návrat demokracie (do 6 mesiacov)

zadostúčinenie zo strany CIA (Gust Avrakotos), hoci plukovníci o svojom zámere vopred neinformovali, následne USA oficiálne protestovali a zaviedli embargo na dovoz ťažkých zbraní do Grécka.

Prezident USA Lyndon B. Johnson neoficiálne podporil Konštantína II. aby sa pokúsil chuntu nahradiť niečím demokratickejším

>>>> 13. decembra 1967 sa Konštantín II. pokúsil o protipuč za pomoci verných jednotiek, ale to sa nepodarilo a musel utiecť do exilu do Talianska (Rím), bol nahradený miestokráľom – gen. G. Zoitakis

medzinárodne sa chunta len zdanlivo dostala do izolácie, lebo dohody s EHS ďalej pokračovali, USA ďalej potrebovali Grécko ako spoľahlivého spojenca NATO, čo plukovníci promptne poskytli hneď v júni 1967, v čase Šesťdňovej vojny, keď poskytli vzdušný priestor silám USA, 1972 Pireus sa stal domovským prístavom 6. flotily

1969 – Kaddáfí sa zmocnil Lýbie a vypovedal zmluvu pre voj. zákl. USA

1970 – Jordánska kríza

1973 – Jomkippurská vojna

USA hlavne za Nixona od r. 1970 sa dívali na celú vec pragmaticky (Spiro Agnew viceprezident, grécky pôvod – Anagnostopoulos), potrebovali Grécko

- tento výrazný príklon k potrebám USA a NATO prospel hneď od začiatku k nepopularite chunty v Grécku, preto sa v posledných rokoch svojho trvania stavala k určitým udalostiam „neutrálne“ a v roku 1971 dokonca nadviazala diplom. styky s Albánskom, tiež tradičné priateľstvo k Egyptu, atď.

- ďalším zdrojom malej popularity chunty bol fakt, že plukovníci urobili čistky v ozbrojených silách a uvoľnené miesta zaplnili svojimi prívržencami, dôstojníci mali materiálne výhody, zľavy v obchodoch, dostávali prednostne byty, atď.

- v školách a v úradoch bola opäť zavedená tzv. *kathareousa*, čo sa opäť nepáčilo širokým vrstvám obyvateľstva, chunta sa snažila kontrolovať aj cirkev

- do roku 1972 pokračoval ekonomický rast z predošlého obdobia, ale potom skončil, 1973 prišla ropná kríza, rast cien energií a základných potravín, HDP prešlo do negatívnych hodnôt a zvýšila sa inflácia až na 15,5 % (z pôvodných 2,45 %)

- vo vnútornej politike snaha o kozmetické úpravy režimu a jeho „liberalizáciu“
 - 1968 – vyhlásenie práce na novej ústave, ktorá vyznela nakoniec do stratená
 - 1969 – vytvorená inštitúcia ombudsmana, ale menovaný bývalý šéf štátnej bezpečnosti
 - 1970 máj – G. Papadopoulos sa vyprofiloval ako najsilnejší vodca chunty
 - 1973 máj – na základe puču pro-kráľovských dôstojníkov v námorníctve (torpédoborec Velos) bola zrušená monarchia a 1. 6. 1973 zavedený „prezidentský parlamentný systém“ s G. Papadopolom ako prezidentom, ktorý kumuloval funkcie a postupne odstaval svojich pôvodných spolupracovníkov, toto si Papadopoulos nechal „demokraticky“ potvrdiť referendum 29.7. 1973 (78,4% sa vyslovilo pre „republiku“ a diktátora)
 - známe osobnosti prepustené selektívne z väzenia a mohli odísť do cudziny (A. Papandreou, skladateľ M. Theodorakis...), boli zrušené niektoré internačné tábory
 - 1. 10. naoktrojovaná civilná vláda, v ktorej sa premiérom stal technokrat Sp. Markezinis

>>>> len zdanie, moc mal stále Papadopoulos

- v zahraničnej politike sa prejavila úporná, ale pomerne diletantská snaha vyriešiť Cyperský problém: v zásade predstavy plukovníkov vychádzali z Achesonovho plánu,

ale Turecko (S. Demirel) v roku 1967 odmietlo

- preto sa chunťa obrátila proti Makariovi, ktorého vnímala ako hlavnú prekážku plánu na *enosis*, 1970-1972 podnikli viaceré pokusy o atentát proti nemu a 1971 umožnili vznik EOKA 2 (opäť gen. G. Grivas) zameranej na teror

Rozklad a pád chunty 1973-1974

- kumuláciu funkcií a narastanie osobnej moci G. Papadopoula sledovala ESA na čele s brig. gen. Dimitriom Ioannidisom - > nedôvera voči novému kurzu „liberalizácie“
- v októbri 1973 v dôsledku neutrálnych postojov počas Jomkippurskej vojny stratil diktátor aj dôveru USA
- v polovici novembra 1973 vystúpili do štrajku študenti v Aténach, obsadili Polytechnio a žiadali návrat demokracie, nazývali sami seba *eleutheroi poliorkimenoí*

17. novembra 1973 boli demonštrácie za pomoci tankov krvavo potlačené (desiatky mŕtvych, stovky ranených a zatknutých)

25. 11. 1973 puč gen. Ioannidisa na „záchranu vlasti“, ktorý zosadil Papadopoula a začal vládnuť za pomoci dekrétov a podpory ESA, tiež ustanovená dočasná vláda (zase len na zdanie), prezident gen. F. Gizikis

- spočiatku podpora ľudových más, ale potom rozčarovanie, nový diktátor nedokázal riešiť páľčivé medzinárodné (nové vyostrenie vzťahov z Tureckom ohľadne ropných nálezísk na dne Egejského mora) aj domáce problémy (hlavne pokračujúci ekonomický prepad a nárast inflácie na 33%)

nový diktátor sa preto rozhodol definitívne rozriešiť Cyperskú otázku

- rátal s tým, že Turecko nezasiahne, lebo oba štáty sú členmi NATO, a ak by sa aj pokúsilo, zastavia ho USA

- rozhodnutie zvrhnúť Makaria a vynútiť si realizáciu Achesonovho plánu

15. 6. 1974 počiatok gréckej intervencie na Cypre, EOKA 2 a Cyperská národná garda riadená gr. dôstojníkmi plus grécke jednotky na ostrove zvrhli Makaria a za prezidenta bol dosadený Nikos Sampson (ale Makarios unikol do zahraničia a medzinárodná verejnosť tento krok odsúdila)

tento hazardérsky postup otvoril možnosť Turecku otvorene intervenovať pod zámienkou nielen ochrany tureckej menšiny, ale aj suverenity Cyperskej republiky, ktorej bolo garantom od roku 1961 (premiér B. Ecevit), Turecko najprv vyzvalo Veľkú Britániu k spoločnej vojenskej intervencii, po odmietnutí Londýna 20. 7. 1974 turecká invázia na ostrov, najprv obsadili predmostie 4% územia pri Kyrenii

diktátor Ioannidis vyhlásil obecnú mobilizáciu a prípravu na plnú vojnu proti Turecku, ale armáda, ani civilné obyvateľstvo už nehodlalo poslúchať

v noci z 23. na 24. júla 1974 sa chunta sama rozpustila, z Paríža priletel K. Karamanlis a začal organizovať prvú slobodnú civilnú vládu – *vládu národnej jednoty*

Cyprus to už ale nezachránilo, lebo Turci nehodlali ustúpiť a USA ich ticho podporovalo, takže 14. 8. sa znovu pohli a do 16. 8. obsadili 37 % územia vrátane severnej časti hlavného mesta Cypru Nikózie (Leukosia), po prímerí oddelení tzv. zelenou líniou a jednotkami OSN (mnoho nezvestných, zničený majetok Grékov a 200 000 utečencov na juh od zelenej línie).

prvé slobodné voľby vyhlásené na 17. 11. 1974

K. Karamanlis – *nea dimokratia*, P. Kanellopoulos – ERE, G. Mavros – *Enosi dimokratikou kentrou - nees dynameis*, A. Papandreou – PASOK (*panellinio sosialistiko kynima* – všegrécke socialistické hnutie), obnovená aj KKE

8. 12. 1974 referendum o štátnej forme / Grécko republika

